

Georg-Eckert-Institut BS78

1 060 146 5

MINISTERSTWO OŚWIATY I WYCHOWANIA
INSTYTUT PROGRAMÓW SZKOLNYCH

PROGRAM NAUCZANIA
LICEUM OGÓLNOKSZTAŁCĄCEGO

HISTORIA

Klasy I-IV

WARSZAWA 1981
WYDAWNICTWA SZKOLNE I PEDAGOGICZNE

)+1

Program zatwierdzony decyzją Ministra Oświaty i Wychowania z dnia 10.VII.1981 Nr PH2-4914-16/81 do powszechnej realizacji od roku szkolnego 1981/82.

Niniejszy program jest zmodyfikowaną wersją programu nauczania historii wydanego w sierpniu 1970 r. przez Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, zatwierdzonego przez Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego decyzją z dnia 7 czerwca 1970 (Nr PRL-4113-Hist-9/70), dostosowaną do aktualnych potrzeb edukacyjnych. Wprowadzone doraźne zmiany programu są wynikiem negocjacji Krajowej Komisji Koordynacyjnej Oświaty i Wychowania NSZZ „Solidarność” z Instytutem Programów Szkolnych Ministerstwa Oświaty i Wychowania. Treści programu uzgodniono również z Zarządem Głównym Związku Nauczycielstwa Polskiego „Oświata”.

© Copyright by
Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne
Warszawa 1981

Georg-Eckert-Institut
für internationale
Schulbuchforschung
Braunschweig
Schulbuchbibliothek

90/1047

Ministerium für Volksbil-
dung und Erziehung
Institut f. Schulprogramme
Lehrprogramm
Geschichte, 1.-4. Kl.
Allgemeinbildendes Lyzeum
Warschau: WSiP, 1981.

ISBN 83-02-01734-5

PL
Z-6 (1181)

Uwagi wstępne

Młodzież podejmująca naukę w liceum ogólnokształcącym poznała już w szkole podstawowej, w ogólnym zarysie; dzieje Polski i niektóre związane z nimi fakty z historii powszechnej.

Nauczanie historii na poziomie szkoły średniej zmierza do pogłębienia posiadanej przez uczniów wiedzy oraz rozwijania myślenia historycznego przez ukazanie dziejów Polski na szerszym tle historii powszechnej w chronologicznej kolejności i wzajemnych związkach.

Głębsze poznanie dziejów ojczystych w szerszym kontekście zależności i powiązań między historią Polski a dziejami powszechnymi powinno doprowadzić uczniów do rozumienia przeszłości narodu polskiego – doceniania jego sukcesów i szczytnych tradycji, zrozumienia przyczyn niepowodzeń i klęsk, dostrzegania rozwoju.

Zadaniem historii jako przedmiotu nauczania w liceum ogólnokształcącym jest w szczególności:

- opanowanie przez uczniów określonego zasobu wiedzy historycznej, niezbędnej do zrozumienia procesu dziejowego;
- kształtowanie umiejętności myślenia historycznego, zwłaszcza posługiwania się zdobytą wiedzą w nowych sytuacjach poznawczych;
- kształcenie umiejętności rozumienia roli walki klasowej w dziejach;
- kształtowanie patriotycznych, socjalistycznych i humanistycznych postaw.

Nauczanie historii zmierza do ugruntowania miłości Ojczyzny, emocjonalnego wiązania młodzieży z postępowymi i rewolucyjnymi tradycjami narodu polskiego; budzi poszanowanie dla pracy i wielkich osiągnięć ludzkości, rozwija internacjonalistyczne uczucie przyjaźni i szacunku dla innych narodów oraz poczucie solidarności z ludźmi walczącymi o społeczne i narodowe wyzwolenie.

* * *

Rzeczą nieodzowną jest uświadomienie sobie przez nauczyciela, że przysługuje mu autonomia w zakresie realizacji programu, bez której nie jest możliwe pełne wywiązanie się z zadań postawionych nauczaniu historii.

Poniższy program zawiera podstawowy materiał rzeczowy, który

powinien być opanowany przez uczniów w toku realizacji procesu dydaktycznego. Dobór form nauczania, szczegółowe ujęcie materiału, przydział godzin na realizację poszczególnych haseł, kolejność tematów jest sprawą nauczyciela.

MATERIAŁ NAUCZANIA

KLASA I

(3 godziny tygodniowo)

I. NAJWCZEŚNIEJSZE DZIEJE LUDZKOŚCI (2 godz.)

Źródła historyczne. Podział dziejów ludzkich na epoki. Elementy chronologii. Pojawienie się człowieka na Ziemi i warunki jego życia. Początki organizacji społeczeństwa. Paleolit, neolit, epoka brązu i żelaza.

II. NAJSTARSZE CYWILIZACJE STAROŻYTNEGO WSCHODU (6 godz.)

Egipt. Warunki geograficzne. Powstanie państwa. Rolnictwo. Rzemiosło. Stosunki społeczne. Religia Egipcjan. Rola kapłanów. Pismo. Początki nauki. Sztuka.

Osiągnięcia gospodarcze i kulturalne innych ludów Starożytnego Wschodu.

Babilonia. Handel, miary i wagi. Kodeks Hammurabiego. Matematyka i astronomia. Pismo klinowe. Religia. Mit o potopie.

Indie. Ustrój kastowy. Religia. Piśmiennictwo. Początki nauki. Sztuka.

Chiny. Rolnictwo i rzemiosło. Hodowla jedwabnika. Wynalazek porcelany, papieru i druku. Sztuka.

III. STAROŻYTNA GRECJA (16 godz.)

Wczesny okres dziejów Grecji. Warunki geograficzne. Plemiona greckie. Rozbicie polityczne Grecji. Miasta-państwa. Rola Greków w basenie Morza Śródziemnego. Wielka kolonizacja, jej przyczyny i konsekwencje. Religia grecka. Mity. Poematy Homera. Wyrocznie. Igrzyska.

Sparta. Powstanie państwa spartańskiego. Ustrój gospodarczo-społeczny Sparty. Wychowanie spartańskie. Tryb życia spartiatów.

Ateny. Pierwotny ustrój Aten. Reformy Solona. Wojny perskie i wzrost znaczenia Aten. Związek morski.

Życie gospodarcze Aten. Rozwój rzemiosła i handlu. Zatrudnianie niewolników w produkcji. Niewolnicy prywatni i państwowi. Położenie niewolników.

Demokracja ateńska; jej funkcjonowanie i charakter. Działal-

ność społeczno-polityczna Peryklesa. Konflikty między państwami greckimi. Wojna peloponeska.

Kultura Grecji w VI-IV w. p.n.e. Sztuka grecka (architektura, rzeźba, malarstwo). Teatr grecki; jego geneza i charakter. Organizacja przedstawień teatralnych. Tragedia i komedia. Literatura i historiografia. Nauka grecka. Filozofia. Ateny – centrum kultury greckiej w V-w. p. n. e.

Okres hellenistyczny. Grecja pod władzą Macedonii. Podboje Aleksandra Macedońskiego. Powstanie państw hellenistycznych. Egipt Ptolemeuszów – elementy greckie i miejscowe. Kultura hellenistyczna – jej główne ośrodki. Osiągnięcia w dziedzinie nauk matematyczno-przyrodniczych i techniki. Sztuka hellenistyczna.

IV. STAROŻYTNY RZYM (13 godz.)

Podboje rzymskie (V-I w. n.e.). Italia i jej mieszkańcy. Początki Rzymu. Walki patrycjuszów z plebejuszami. Ustrój republiki rzymskiej. Armia rzymska. Rozrost terytorialny Rzymu. Opanowanie basenu Morza Śródziemnego. Wojny punickie. Podbój Galii przez Cezara.

Przemiany społeczne w Rzymie w okresie republiki. Rozwój systemu niewolniczego w Rzymie. Rozwój wielkiej własności ziemskiej. Ruina chłopów italskich. Stosunki społeczne w Rzymie w I-II w. n.e. Proletariat rzymski. Próby reform Grakchów. Powstania niewolnicze (Spartakus).

Upadek republiki. Cesarstwo. Kryzys republiki. Dyktatura Cezara. Pryncypat Augusta. Cesarstwo. Podstawy władzy cesarza. Dominat. Obrona granic państwa rzymskiego. Dalsze podboje Rzymian.

Kultura rzymska. Wpływy kultury greckiej. Romanizacja prowincji. Osiągnięcia techniczne Rzymian. Warunki życia w Rzymie. Sztuka (Architektura). Literatura. Prawo rzymskie.

Religia rzymska. Powstanie chrześcijaństwa. Religia rzymska. Wpływy greckie oraz wpływy orientalne na religię rzymską. Judaizm. Biblia. Powstanie chrześcijaństwa i jego rozprzestrzenienie się na terenie cesarstwa. Ideologia społeczna wczesnego chrześcijaństwa i jej przemiany. Chrześcijaństwo religią panującą (313).

Upadek imperium rzymskiego. Kryzys gospodarczy imperium rzymskiego. Nieopłacalność pracy niewolniczej. Kolonat. Kryzys polityczny imperium. Najazdy barbarzyńców. Podział Cesarstwa na Zachodnie i Wschodnie. Upadek Cesarstwa Zachodnio-rzymskiego.

Dziedzictwo kulturalne antyku (temat syntetyzujący).

V. KSZTAŁTOWANIE SIĘ ŚREDNIOWIECZNEJ EUROPY

(15 godz.)

Arabowie. Arabowie przed Mahometem. Islam-Hidżra 622. Podboje Arabów, przyczyny ich zwycięstw. Gospodarcze pośrednictwo Arabów między Wschodem a Zachodem.

Europa w początkach średniowiecza. Cesarstwo bizantyjskie. Państwa barbarzyńskie na gruzach Cesarstwa Zachodniego – państwo Franków.

Monarchia Karola Wielkiego i jej upadek. Rozwój terytorialny. Stosunki z papieżem. Koronacja Karola Wielkiego – traktat w Verdun 843. Najazdy Normanów. Początki Anglii, Francji i Niemiec.

Cesarstwo Ottonów. Powstanie cesarstwa (962) walka w nim tendencji uniwersalistycznych z plemiennymi i narodowymi. Ekspansja terytorialna.

Kształtowanie się ustroju feudalnego i jego charakterystyka. Geneza feudalizmu. Wytworzenie się stosunków feudalnych w rolnictwie. Własność podzielona. Zależność feudalna chłopów. Organizacja włości feudalnej. Cechy życia gospodarczego Europy wczesnośredniowiecznej (naturalizacja i agraryzacja).

Organizacja społeczeństwa feudalnego. Stosunki lenne. Suwerenowie, seniorzy, wasale. Panowie feudalni i poddani. Obyczajowość feudalna. Państwo partymonialne. Partykularyzm jako prawidłowość wczesnego feudalizmu.

Feudalizm jako formacja społeczno-ekonomiczna i system prawny.

Formy państwa feudalnego (temat syntetyzujący, fakultatywny).

Centra kultury wczesnośredniowiecznej, Bizancjum i Irlandia jako dwa centra kulturalne, oddziaływujące na Europę. Wpływ kultury arabskiej.

Słowianie we wczesnym średniowieczu. Kultura łużycka (Biskupin). Rozwój gospodarczo-społeczny ziem słowiańskich w okresie rzymskim. Podziały Słowian po wędrówkach ludów. Religia Słowian. Początki państw słowiańskich – państwo Samona, państwo Wielkomorawskie, państwa bałkańskie. Krzyżowanie się wpływów Rzymu i Bizancjum – Cyryl i Metody.

Sąsiedzi plemion polskich. Początki państwa czeskiego i węgierskiego. Początki państwa ruskiego. Chrystianizacja Czech i Węgrów z Zachodu, Rusi – z Bizancjum. Słowianie połabscy.

Powstanie średniowiecznego państwa polskiego. Plemiona polskie. Kształtowanie się różnic klasowych i władzy w obrębie plemion. Grody. Pierwsze organizacje państwowe – Wiślanie, Polanie.

Państwo Mieszka I: Polska wobec sąsiadów. Mieszko I. Wprowa-

dzenie chrześcijaństwa – 966. Polska a Cesarstwo. Rozwój terytorialny Polski do końca X w.

Polska za Bolesława Chrobrego. Zjazd gnieźnieński – 1000. Kościół polski. Wojny z cesarstwem, pokój w Budziszynie (1018). Wyprawa kijowska. Skutki wewnętrzne ekspansji terytorialnej Polski. Koronacja Bolesława Chrobrego – 1025.

Kryzys państwa piastowskiego. Załamanie się Polski za Mieszka II. Straty terytorialne, uzależnienie od cesarstwa. Bunt możnych przeciw dynastii i powstanie ludowe. Odnowa państwa i organizacji kościelnej.

Przemiany społeczne w Polsce. Organizacja państwa, drużyna, grody, wsie służebne. Rozwój wielkiej własności świeckiej i kościelnej. Niewolni. Zmniejszanie się ludności wolnej na wsi. Podgrodzia i zaczątki miast.

VI. EUROPA W DOBIE UNIWERSALIZMU PAPIESKIEGO I KRUCJAT (20 godz.)

Przeobrażenia gospodarczo-społeczne w XI-XII w. Intensyfikacja rolnictwa. Wzrost zaludnienia. Przechodzenie do gospodarki czynszowej na wsi. Rozwój rzemiosła i wymiany. Powstanie miast i ich walka o samorząd. Struktura społeczeństwa miejskiego. Ustrój miast i ich rola polityczna. Cechy i gildie. Miasta włoskie. Flandria. Hanza. Rozwój gospodarki towarowo-pieniężnej (główne kierunki) i rozwój handlu. Pieniądz i kredyt.

Walka papieżstwa o hegemonię ideologiczną i polityczną. Walka Kościoła o uwolnienie się spod władzy świeckiej. Uniwersalizm papieski. Schizma wschodnia (1054) i wzrost antagonizmu łacińsko-bizantyjskiego. Walka papieżstwa z cesarstwem – Grzegorz VII i Henryk IV.

Wyprawy krzyżowe. Chrześcijaństwo a islam. Gospodarczo-społeczne, polityczne i ideologiczne przyczyny krucjat. Pierwsza krucjata (1096). Królestwo Jerozolimskie. Zakony rycerskie. Czwarta krucjata i jej znaczenie.

Polska w okresie walki Grzegorza VII z Henrykiem IV. Wzrost międzynarodowego autorytetu Polski. Koronacja Bolesława Śmiałego (1076). Spisek możnych, rola biskupa Stanisława, wygnanie króla. Słabość zewnętrzna i wewnętrzna Polski za Władysława Hermana.

Bolesław Krzywousty w walce o utrzymanie jedności państwa. Wojna z cesarstwem 1109. Przyłączenie i chrystianizacja Pomorza. Statut Bolesława Krzywoustego (1138).

Rozbicie dzielnicowe. Obalenie statutu Bolesława Krzywoustego. Rozbicie dzielnicowe jako prawidłowość historyczna. Usamodzielenie się Kościoła w Polsce. Polska a papieżstwo. Wzrost roli możno-

władztwa. Próby powstrzymania procesu rozbicia dzielnicowego: Henryk Brodaty, Henryk Pobożny. Straty terytorialne Polski.

Przemiany społeczno-gospodarcze w Polsce. Rozwój osadnictwa w Polsce. Starsze formy kolonizacji. Imunitety. Obcy koloniści i prawo niemieckie. Niwelacja różnic w położeniu różnych grup ludności chłopskiej. Targi i osady o charakterze miejskim. Pierwsze lokacje miast. Rozwój stosunków towarowo-pieniężnych.

Rzeczka Niemiecka w XII i XIII w. Cesarstwo w XII-XIII w. Niemieckie władztwa terytorialne na wschodnich krańcach Rzeszy. Podbój i germanizacja Słowian połabskich. Powstanie (1157) i ekspansja Brandenburgii. Ekspansja niemiecka na Bałtyku, rola Hanzy. Powstanie niemieckich państw zakonnych w infantach (1202) i Prusach - 1226. Niemiecka ekspansja demograficzna w Europie Środkowej, jej znaczenie polityczne.

Czechy, Węgry i Ruś w XII i XIII w. Czechy a cesarstwo. Rozbicie dzielnicowe Czech i jego przyzwyciężenie.

Rozkwit Czech w XIII w., napływ Niemców. Ekspansja Czech za Przemysława Ottokara II. Węgry za Árpádów. Złota bulla Andrzeja II. Początki rozbicia dzielnicowego Rusi. Upadek znaczenia Kijowa. Nowe ośrodki polityczne (Nowogród Wielki, Halicz, Zalesie). Kultura ruska XI-XIII w.

Ekspansja mongolska. Czyngis-chan i początki imperium mongolskiego. Wielki Chanat i jego zdobycze (Chiny, Azja Zachodnia, Iran). Najazd Mongołów na Ruś, Węgry i Polskę, bitwa pod Legnicą - 1241. Ruś pod jarzmem mongolskim.

Walka o zjednoczenie państwa polskiego. Czynniki gospodarczo-społeczne sprzyjające zjednoczeniu Polski. Wzrost autorytetu Przemysłidów w Polsce. Henryk Probus. Rozwój świadomości narodowej w Polsce i Czechach na tle antagonizmu słowiańsko-niemieckiego. Jakub Świnka. Koronacja Przemysława II. Unia polsko-czeska za Wacława II.

Zjednoczenie państwa. Walka Władysława Łokietka o zjednoczenie: bunt wójta Alberta, opanowanie Wielkopolski - 1309. Utrata Pomorza Gdańskiego i Śląska. Koronacja Łokietka - 1320. Wojna z Krzyżakami. Płowce - 1331.

Monarchia stanowa w Anglii. Geneza państwa angielskiego. Monarchia w walce z Kościołem i baronami (Henryk II i Tomasz Becket). Wielka Karta Swobód - 1215. Początki parlamentu w Anglii.

Monarchia stanowa we Francji. Monarchia Kapetyngów w walce o zjednoczenie Francji. Rywalizacja francusko-angielska. Konflikt Filipa IV z papieżem. Stany Generalne. Rozwój świadomości narodowej.

VII. EUROPA W XIV I XV W. (15 godz.)

Przemiany gospodarczo-społeczne na zachodzie Europy w XIV w. Epidemie, „czarna śmierć”. Sytuacja demograficzna. Rolnictwo. Rzemiosło i handel. Kryzys podstaw ekonomicznych panów feudalnych. Powstania chłopskie (żakeria, powstanie Wata Tylera) i walki społeczne w miastach.

Kościół i papieństwo w XIV i XV w. Papieństwo w Awinionie. Ucisk fiskalny ze strony Kościoła, upadek moralny kleru. Herezje, ich rola społeczna. Wielka schizma zachodnia i sobory.

Konflikty polityczne i wojny. Wojny między państwowe (wojna stuletnia) i domowe (Niemcy, Anglia); ich skutki społeczno-polityczne. Wzmocnienie monarchii. Zmiany w sztuce wojennej i organizacji wojska.

Państwo Kazimierza Wielkiego i jego sąsiedzi. Polityka zagraniczna Kazimierza Wielkiego. Próby odzyskania strat: procesy polsko-krzyżackie, układy i walki o Śląsk. Opanowanie Rusi Czerwonej i nowy kierunek ekspansji polskiej. Unia polsko-węgierska.

Gospodarka Polski na tle Europy Środkowej. Dalszy rozwój osadnictwa na wsi i w mieście. Międzynarodowy handel, jego drogi, rola tranzytu. Polityka handlowa miast, prawo składu. Lokacja miast. Rozwój górnictwa. Polityka gospodarcza Karola Wielkiego.

Stany w Polsce XIV w. Stan duchowny. Stan rycerski i rola w nim możnowładztwa. Sytuacja społeczna i prawa mieszczan i chłopów. Płynność podziałów stanowych. Działalność prawodawcza Kazimierza Wielkiego. Wzrost roli szlachty za Ludwika Węgierskiego. Przywilej koszycki (1374).

Unia polsko-litewska i konflikt z Krzyżakami. Rozwój państwa litewskiego. Jagiello i układ w Krewie (1385). Chrystianizacja Litwy. Wielka Wojna z Krzyżakami. Grunwald - 1410. Pokój toruński; unia horodelska - 1413. Rola dziejowa unii polsko-litewskiej. Dalszy rozwój przywilejów szlacheckich.

Husytyzm w Czechach. Konflikty społeczne, narodowe i religijne w Czechach, Jan Hus, jego nauka i śmierć (1415). Wojny husyckie. Jan Žižka i taborcy; ich osiągnięcia w sztuce wojennej. Polska a wojny husyckie. Husytyzm w Polsce.

Ekspansja turecka. Turcy Osmańscy. Podbój krajów bałkańskich. Zagrożenie Węgier i odnowienie unii polsko-węgierskiej. Warna - 1444. Upadek Konstantynopola - 1453.

VIII. KULTURA ŚREDNIOWIECZA, JEJ UWARUNKOWANIE IDEOLOGICZNE I SPOŁECZNE (5 godz.)

Uniwersalistyczny charakter europejskiej kultury średniowiecznej. Ścisły związek kultury z ideologią kościelną. Zakony kontemplacyjne i żebrzące. Oświata. Rola łaciny. Szkoły, uniwersyte-

ty. Filozofia scholastyczna. Studia prawnicze; rola prawników w budowaniu monarchii stanowej. Horyzont geograficzny mieszkańców Europy, ich kontakty z kulturą innych kontynentów.

Oświata i nauka w Polsce średniowiecznej. Uniwersytet Krakowski - 1364. Nauka polska. Paweł Włodkowic.

Kultura rycerska i mieszczańska. Poezja rycerska. Poezja wagańców. Kultura mieszczańska i jej charakterystyczne cechy. Początki teatru. Kultura rycerska i mieszczańska w Polsce.

Sztuka średniowieczna. Sztuka romańska na Zachodzie i w Polsce. Sztuka gotycka na Zachodzie i w Polsce (architektura, rzeźba, malarstwo).

Dziedzictwo kulturalne średniowiecza. Rola Kościoła oraz funkcja religii w życiu społeczeństw średniowiecznych (tematy syntetyzujące).

KLASA II

(2 godziny tygodniowo)

I. POCZĄTKI NOWOŻYTNEGO ŚWIATA (10 godz.)

Nowe formy produkcji w XIV i XV w. Upowszechnienie się gospodarki towarowo-pieniężnej. Rozwój banków we Włoszech, Niemczech i Flandrii. Początki przemysłu nakładczego. Wpływ gospodarki towarowo-pieniężnej na zaostrzenie się przeciwieństw klasowych. Zaczątki nowej klasy społecznej - burżuazji.

Włochy w XIV i XV w. Rozbicie polityczne. Główne ośrodki życia gospodarczego i kulturalnego: Rzym, Genua, Wenecja, Florencja, Mediolan. Przewodząca rola burżuazji w życiu politycznym i kulturalnym oraz jej wpływ na kształtowanie się nowego światopoglądu.

Humanizm i Odrodzenie. Renesans włoski. Reakcja przeciwko ideologii średniowiecznej. Humanizm - człowiek ośrodkiem zainteresowań. Nawrót do starożytności. Literatura i sztuka Renesansu we Włoszech. Renesans europejski. Laicyzacja kultury i początki jej upowszechnienia. Kształtowanie się nowożytnej ideologii politycznej (N. Machiavelli, T. Morus, J. Bodin).

Azja, Ameryka i Afryka w początkach XV w. Ameryka - Majowie, Aztekowie, Inkowie. Azja - Chiny, Japonia, Indie. Ludy i państwa afrykańskie.

Wielkie odkrycia geograficzne. Wynalazki techniczne, udoskonalenie żeglugi. Przyczyny wypraw: gospodarcze i polityczne. Wyprawy Portugalczyków w XV wieku. Opłynięcie Afryki. Henryk Żeglarz, Bartolomeo Diaz, dotarcie drogą morską do Indii - 1498. Vasco da Gama. Wyprawa Kolumba, odkrycie Ameryki - 1492. Wyprawa Megellana, opłynięcie kuli ziemskiej (1519-1522). Wyprawy konkwistadorów (Cortez, Pizarro).

Dualizm w rozwoju ekonomicznym Europy. Przyczyny dualizmu (droga kapitalizmu i refeudalizacji) w rozwoju ekonomicznym Europy. Zmiany w podziale dochodów i aktywizacja ekonomiczna szlachty. Formy: ogradzania (w Anglii), ekspansja kolonialna (w Hiszpanii i Portugalii), folwark pańszczyźniany (w Polsce) - zależne od czynników lokalnych. Nowa szlachta.

Miasta i rozwój handlu. Dalszy postęp urbanizacji. Rozwój mieszczactwa. Ośrodki produkcyjne. Wzrost gospodarczy Anglii. Rozszerzenie się kontaktów handlowych. Handel a odkrycia geograficzne. Napływ kruszców i rewolucja cen.

II. REFORMACJA I KONTRREFORMACJA W EUROPIE (3 godz.)

Rozwój ruchu reformacyjnego. Źródła reformacji i kierunki jej oddziaływań. Reformacja w Niemczech. Wystąpienie Lutera - 1517. Tomasz Münzer i wojna chłopska (1525). Kalwin. Reformacja w Anglii, Francji i krajach skandynawskich. Reformacja a humanizm.

Reforma wewnętrzna Kościoła katolickiego i jego walka z nowymi wyznaniem. Kontrreformacja. Sobór trydencki. Działalność inkwizycji, indeks ksiąg zakazanych. Jezuita.

III. RZECZPOSPOLITA „ZŁOTEGO WIEKU” A EUROPA (10 godz.)

Konflikt polsko-krzyżacki. Panowanie Kazimierza Jagiellończyka. Wojna Polski z Zakonem Krzyżackim (1454-1466). Pokój toruński i odzyskanie Pomorza Gdańskiego - 1466. Likwidacja państwa zakonnego w Prusach: utworzenie księstwa świeckiego, hold pruski - 1525.

Moskwa w XV i XVI wieku. Wyzwalanie się ziem ruskich z jarzma mongolskiego. Jednocześnie tych ziem przez Moskwę. Rywalizacja z Litwą o ziemie ruskie. Rządy Iwana Groźnego. Początki kolonizacji Syberii.

Polska wobec wielkich problemów politycznych Europy. Jagiellonowie na tronie Czech i Węgier; rywalizacja z Habsburgami. Polska wobec konfliktu francusko-habsburskiego i ekspansji tureckiej. Sprawa Mołdawii. Sekularyzacja Inflant. Inflanty przedmiotem konfliktu międzynarodowego.

Szlachta folwarczna i podstawy jej bytu. Eksport zboża i wzrost poddaństwa oraz ucisk chłopów. Polska spichlerzem Europy. Rozwój gospodarczy kraju.

Kształtowanie się demokracji szlacheckiej. Przywileje szlacheckie. Sejm. Walka z możnowładztwem i egzekucję praw i dóbr. Polityka wewnętrzna dwóch ostatnich Jagiellonów. Ideologia polityczna szlachty. Rozwój świadomości narodowej (J. Ostroróg, J. Łąski, M. Rej). Kościół w Polsce w dobie Renesansu. Udział Kościoła w życiu politycznym i państwowym.

Reformacja w Polsce. Luteranie, kalwini, arianie. Tolerancja

religijna – konfederacja warszawska – 1573. Polska – „państwem bez stosów”.

Początki Rzeczypospolitej obojga narodów. Unia polsko-litewska w 1569 – granice i organizacja Rzeczypospolitej. Wolna elekcja: Artykuły henrykowskie i *Pacta conventa*. Rz. dy i wojny Stefana Batorego.

Kultura i sztuka renesansowa w Polsce. Laicyzacja kultury i rozwój pierwiastków narodowych. Elementy rodzime i wpływy zewnętrzne. Rozwój nauki (astronomia, medycyna, historiografia). Architektura i sztuka Odrodzenia w Polsce. Wkład Polski do kultury i nauki europejskiej (Kopernik, Modrzewski). Kościół a nauka i kultura.

IV. EUROPA W XVII WIEKU (16 godz.)

Wojna trzydziestoletnia – 1618–1648. Habsburgowie ostoją obrotu katolickiego. Geneza wojny. Bitwa na Białej Górze. Pokój westfalski (1648) i nowa mapa polityczna Europy.

Absolutyzm we Francji. Rozwój absolutyzmu za Richelieu i Ludwika XIV. Dwór królewski. Organizacja nowożytnej administracji i siły zbrojnej. Merkantylizm (Colbert). Rozwój manufaktur. Przewaga polityczna i wpływy kulturalne Francji w Europie.

Rewolucja burżuazyjna w Anglii. Purytanizm jako ideologia społeczno-polityczna. Stuartowie w walce z parlamentem. Wybuch rewolucji – 1640, wojna domowa i obalenie monarchii 1649. Radykalne ruchy plebejskie.

Dyktatura Cromwella i restauracja monarchii. Protektorat Cromwella i wzrost potęgi Anglii (Akt Nawigacyjny). Ekspansja kolonialna. Powrót Stuartów. Przewrót 1688 roku. Burżuazyjna monarchia parlamentarna. Międzynarodowe znaczenie rewolucji angielskiej.

V. RZECZPOSPOLITA W XVII WIEKU (10 godz.)

Sytuacja wewnętrzna Polski. Społeczne i polityczne konsekwencje unii lubelskiej: rozwój gospodarki latyfundijskiej, wzrost przewagi magnaterii, zaostrzenie się konfliktów społecznych i narodowościowych. Początki regresu gospodarczego. Dynastia Wazów na tronie polskim. Próby umocnienia władzy królewskiej.

Interwencja polsko-szwedzka w Rosji. Kryzys w Rosji na przełomie XVI i XVII wieku. Wojna chłopstwa. Interwencja obca w Rosji i przewaga Polski. Bitwa pod Kluszynem i zajęcie Moskwy – 1610. Ogólnonarodowe powstanie w Rosji i zakończenie wojny (traktat dywiliński 1619).

Wojny polsko-szwedzkie i ich przyczyny. Wojna w Inflantach na początku XVII wieku i zwycięstwo polskie pod Kircholmem (1605). Wojna polsko-szwedzka na Pomorzu. Bitwa pod Oliwą (1627). Rozejm polsko-szwedzki w Sztumskiej Wsi.

Konflikt polsko-turecki. Turcja wobec państw Europy. Stosunki polsko-tureckie w XVI w. Geneza konfliktu polsko-tureckiego w wieku XVII. Wojna polsko-turecka 1620–1621 (Cecora, Chocim).

Ukraina w walce o niepodległość. Konflikty społeczne, religijne i narodowościowe na Ukrainie. Powstanie kozackie pod wodzą Chmielnickiego 1648. Ugoda perejaśławska i przyłączenie Ukrainy do Rosji (1654). Wojna z Rosją o Ukrainę. Ugoda hadziacka (1658). Rozejm w Andruszowie (1667).

Spory o charakter ruchów na Ukrainie w nauce historycznej i myśli politycznej (temat fakultatywny).

Najazd szwedzki na Polskę (1655). Sukcesy militarne Szwedów. Ogólnonarodowe powstanie przeciw Szwedom. Rola Stefana Czarnieckiego. Dalszy przebieg wojny. Utrata lenna pruskiego w 1657 r. Pokój oliwski 1660 r.

Wojny z Turcją. Najazd turecki na Polskę (1672). Bitwa pod Chocimem (1673). Wzrost zagrożenia tureckiego. Jan Sobieski na tronie polskim. Bitwa pod Wiedniem – 1683. Traktat karłowicki – 1699.

Nowe prądy w literaturze i sztuce. Barok i jego rozprzestrzenianie się. Kultura baroku w Polsce. Sarmatyzm. Pojęcie złotej wolności. Promieniowanie polskiej kultury barokowej na kraje sąsiednie.

VI. POLSKA I JEJ SASIEDZI W PIERWSZEJ POŁOWIE XVIII WIEKU (5 godz.)

Rosja w dobie wojny północnej. Wojny chłopskie w Rosji i ich charakter. Umacnianie się władzy centralnej. Polsko-rosyjskie kontakty kulturalne. Reformy Piotra I. Wojna północna i jej międzynarodowe znaczenie. Wzrost znaczenia politycznego Rosji w Europie i w Azji.

Zachodni sąsiedzi Polski. Rozwój terytorialny państwa prusko-brandenburskiego. Utworzenie Królestwa Pruskiego (1701). Fryderyk II. Wzrost siły militarnej Prus. Zabór Śląska przez Prusy (1740). Wielonarodowościowa monarchia habsburska. Centralizacja rządów za Marii Teresy. Ucisk narodowościowy. Antagonizm prusko-austriacki. Wojna siedmioletnia.

Ingerencja państw ościennych w sprawy polskie. Najazd szwedzki w okresie wojny północnej. Konfederacja tarnogrodzka, sejm „niemy” 1717. Porozumienie sąsiadów przeciw Polsce; układ poczdamski (1720), traktat Loewenwolda (1732).

Stosunki wewnętrzne w Polsce za rządów saskich. Sytuacja gospodarcza i konflikty społeczne, rozkład aparatu państwowego, ogólny upadek kultury, fanatyzm religijny. Pierwsze programy reform. Leszczyński i Konarski.

VII. OŚWIECENIE W EUROPIE (3 godz.)

Filozoficzna i polityczna ideologia Oświecenia. Pojęcie Oświecenia. Podłoże historyczne przemian w sferze świadomości. Racjonalizm. Światły absolutyzm. Krytyka religii. Encyklopedyści we Francji.

Rozwój nauki. Początki nowoczesnej fizyki i chemii. Wynałazki a praktyka.

Życie literackie i artystyczne Oświecenia. Nowe wzory życia codziennego. Zdobywcze kultury materialnej. Rozkwit muzyki. Rokoko. Klasycyzm. literatura piękna na usługach ideologii Oświecenia.

VIII. POWSTANIE STANÓW ZJEDNOCZONYCH AMERYKI PÓLNOOCNEJ (1 godz.)

Kolonie angielskie w Ameryce Północnej. Eksterminacja Indian. Niewolnictwo Murzynów. Przyczyny wojny o niepodległość w koloniach angielskich. Deklaracja niepodległości - 1776. Stosunek państw Europy do wojny. Udział ochotników z Europy w walkach. Konstytucja Stanów Zjednoczonych (1787).

IX. REWOLUCJA PRZEMYSŁOWA W ANGLII - POCZĄTKIEM NOWOCZESNEJ INDUSTRIALIZACJI ŚWIATA (1 godz.)

Rywalizacja Anglii i Francji w koloniach. Opanowanie Australii przez Anglików. Rozwój gospodarczy Anglii. Odkrycia naukowe i wynalazki techniczne. Zastosowanie techniki w produkcji. Powstanie klasycznej ekonomii politycznej.

X. PRÓBY REFORM RZECZYPOSPOLITEJ PIERWSZY ROZBIÓR POLSKI (3 godz.)

Polska w latach 1764-1775. Reformy sejmu konwokacyjnego i elekcja Stanisława Augusta Poniatowskiego. Konfederacja barska. Pierwszy rozbiór Polski - 1772. Konserwatywna magnateria narzędziem obcej przemocy. Reformy sejmu rozbiorowego. Rada Nieustająca. Komisja Edukacji Narodowej.

Przemiany społeczno-gospodarcze. Wzrost gospodarczy. Przemiany w rolnictwie. Struktura wsi. Walka klasowa chłopów. Rozwój manufaktur. Odradzanie się miast; handel, banki. Życie codzienne.

Kultura Oświecenia w Polsce. Rozwój nauki. Literatura, publicystyka. Działalność Komisji Edukacji Narodowej na polu reformy oświaty. Reforma uniwersytetów (Kollataj), Teatr, architektura, malarstwo.

XI. WIELKA BURŻUAZYJNA REWOLUCJA WE FRANCJI (1789-1794) (3 godz.)

Początek rewolucji. Społeczno-ekonomiczne i polityczne przesłanki rewolucji. Zwołanie Stanów Generalnych. Przekształcenie Sta-

nów Generalnych w Zgromadzenie Narodowe. Zburzenie Bastylii – 14.VII.1789. Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela. Konstytucja – 1791.

Walka z interwencją i dyktatura jakobinów. Aktywizacja mas ludowych. Żyromdyści. Jakobini. Najazd prusko-austriacki. Obalenie monarchii i ogłoszenie republiki – 1792. Powstrzymanie najazdu przez armię rewolucyjną. Stracenie króla. Rewolucyjno-demokratyczna dyktatura jakobinów, jej osiągnięcia i błędy. Walka z kontrrewolucją.

Schyłek rewolucji. Przewrót 9 thermidora 1794 i opanowanie władzy przez kontrrewolucyjną burżuazję. Terror termidoriański. „Sprzyśiężenie równych”. Międzynarodowe znaczenie rewolucji burżuazyjnej we Francji.

XII. WALKA O UTRZYMANIE NIEPODLEGŁOŚCI I REFORMĘ RZECZYPOSPOLITEJ. UPADEK RZECZYPOSPOLITEJ (7 godz.)

Sejm Wielki i Konstytucja 3 Maja. Zaostrzenie się stosunków między państwami zaborczymi na tle kwestii wschodniej. Sejm 1788 i jego zadanie. Kuźnica Kollatajowska. Sprawa mieszczan i prawo o miastach. Stosunek państw ościennych do reformy. Przymierze prusko-polskie. Konstytucja 3 Maja 1791.

II rozbiór Polski – 1793. Wojna polsko-rosyjska 1792 roku. Konfederacja targowicka i II rozbiór Polski. Rządy targowiczian. Emigracja.

Powstanie Kościuszkowskie – 1794. Wybuch powstania i jego zasięg. Kościuszko. Rola mieszczan, mas plebejskich i chłopów w powstaniu. Sprawa chłopska. Uniwersał połaniecki. Współdziałanie Prus z Rosją. Międzynarodowe znaczenie powstania.

III rozbiór Polski – 1795. Międzynarodowe tło II i III rozbioru: walka z wpływami rewolucyjnej Francji.

Zewnętrzne i wewnętrzne przyczyny upadku Rzeczypospolitej szlacheckiej. Rola obcej ingerencji w paraliżowaniu reform ustrojowych. Społeczno-gospodarcze przyczyny słabości Polski. Spór o hierarchię przyczyn upadku Rzeczypospolitej.

Tematy podsumowujące: Miejsce Polski między „Wschodem a Zachodem Europy”. Model ustrojowy Rzeczypospolitej i jej system parlamentarny na tle absolutyzmów europejskich.

XIII. OKRES NAPOLEOŃSKI (1799–1815) (6 godz.)

Konsulat we Francji i walki Polaków na emigracji. Zamach stanu Napoleona Bonapartego – 1799. Konsulat – formą dyktatury wojskowej. Legiony Dąbrowskiego; ideologia demokratyczna i niepodległościowa. Udział w walkach republiki francuskiej. San Domingo i likwidacja Legionów.

Organizacja cesarstwa napoleońskiego w Europie. Zmiany gospodarczo-społeczne w Europie. Wojna 1806/7 i blokada kontynentalna. Najazd na Hiszpanię.

Księstwo Warszawskie. Powstanie Księstwa Warszawskiego – 1807. Konstytucja i sprawa chłopska. Kodeks napoleoński. Wojna 1809. Udział Księstwa w wojnach napoleońskich. Księstwo Warszawskie próbą odbudowy państwa polskiego.

Upadek Napoleona i historyczne znaczenie okresu napoleońskiego. Wojna 1812–1813. Upadek Napoleona. Znaczenie okresu napoleońskiego dla Europy. Podważenie ustroju feudalnego, wprowadzenie burżuazyjnego prawodawstwa, ustalenie podstaw nowożytnego państwa. Rozwój świadomości narodowej. Legenda napoleońska.

KLASA III

(2 godziny tygodniowo)

I. WALKA SIŁ REWOLUCYJNYCH I NARODOWOWYZWOLEŃCZYCH PRZECIWIW REAKCJI (1815–1848) (2 godz.)

Kongres wiedeński i system reakcji w Europie. Zadania kongresu wiedeńskiego. „Sto dni” Napoleona. Najważniejsze postanowienia kongresu. „Święte Przymierze”. Losy sprawy polskiej na kongresie.

Walka przeciw Świętemu Przymierz. Ruchy liberalne i narodowe. Rozwój tajnych organizacji. Interwencja Świętego Przymierza. Powstanie dekabrystów w Rosji. Walka o niepodległość Grecji. Rewolucja lipcowa we Francji. Formy odrodzenia narodowego wśród Słowian.

II. ZIEMIE POLSKIE POD ZABORAMI (10 godz.)

Podział ziem polskich po 1815 r. Zabór rosyjski – królestwo Polskie i ziemie włączone do Cesarstwa. Ziemie polskie pod panowaniem pruskim – Wielkie Księstwo Poznańskie, Pomorze, Śląsk, Warmia i Mazury. Galicja. Rzeczypospolita Krakowska. Formy i zakres autonomii.

Zabór rosyjski 1815–1830. Konstytucja 1815. Kryzys rolnictwa. Popieranie przez rząd rozwoju przemysłu, górnictwa i hutnictwa. Znaczenie rynku wschodniego. Rozwój szkolnictwa polskiego (Warszawa, Wilno, Krzemieniec). Łamanie konstytucji w Królestwie Polskim. Legalna opozycja sejmowa i tajne związki. Łukasieński i Towarzystwo Patriotyczne (kontakty z rewolucjonistami rosyjskimi). Tło polityczne klasycyzmu i romantyzmu polskiego.

Powstanie Listopadowe. Wewnętrzne i międzynarodowe przyczyny powstania. Wybuch powstania, jego oblicze społeczne i polityczne. Próby rozwiązania sprawy chłopskiej i opór szlachty.

Wojna polsko-rosyjska 1831. Główne działania wojenne. Udział w powstaniu Polaków spoza Królestwa Polskiego. Rewolucyjny ruch 15 sierpnia w Warszawie. Upadek powstania i jego znaczenie w dziejach narodu polskiego. Rządy i ludy wobec powstania.

Wielka Emigracja. Główne ośrodki i obozy polityczne na emigracji. Obóz konserwatywny. Lelewel i jego zwolennicy. Towarzystwo Demokratyczne Polskie. Gromady Ludu Polskiego. Współpraca rewolucyjnych ośrodków emigracji polskiej z międzynarodowymi organizacjami rewolucyjnymi. Życie umysłowe na emigracji.

Królestwo po Powstaniu Listopadowym. Statut organiczny. Represje i prześladowania. Kryzys w przemyśle i jego przezwyciężenie. Wzrost kapitalizmu w rolnictwie. Rugi i reformy czynszowe. Wzrost liczebny proletariatu miejskiego oraz inteligencji miejskiej.

Ziemie polskie pod zaborcem pruskim (1815-1846). Pruska droga rozwoju kapitalizmu. Odrodzenie narodowe Śląska, Warmii i Mazur. G. Gizewiusz, K. C. Mrongowiusz. Życie społeczne i kulturalne w Poznańskim. K. Marcinkowski i praca organiczna.

Rzeczpospolita Krakowska i Galicja (1815-1846). Rzeczpospolita Krakowska jako łącznik między ziemią polską. Represje państw zaborczych po upadku Powstania Listopadowego. Zacołowanie gospodarcze, kulturalne i polityczne Galicji. Ucisk pańszczyźniany. Ossolineum.

Działalność spiskowa w kraju. Związek emigracji z krajem - emisariusze. Wyprawa J. Zalińskiego. Sz. Konarski. Związek Chłopski ks. Piotra Sciegiennego. Związek Plebejuszy. Plan trójzaborowego powstania. (E. Dembowski). Powstanie krakowskie i jego znaczenie. Ruch chłopski (J. Szela).

III. ROZWÓJ KAPITALIZMU PRZEMYSŁOWEGO W I POŁOWIE XIX w. (3 godz.)

Rozwój kapitalizmu przemysłowego. Pogłębienie rewolucji przemysłowej w Anglii: upowszechnienie maszyny parowej, mechanizacja przemysłu tekstylnego. Przewrót w komunikacji. Przewrót przemysłowy na kontynencie europejskim. Funkcjonowanie kapitalizmu wolnokónkurencyjnego. Zmiany w strukturze społecznej.

Początki ruchu robotniczego i jego ideologii. Położenie klasy robotniczej. Formy walki klasowej. Luddyzm, powstanie w Lyonie, powstanie tkaczy śląskich. Francuski i angielski socjalizm utopijny (Saint Simon, Fourier, Owen). Ruch czartystów w Anglii.

Powstanie socjalizmu naukowego. Warunki historyczne powstania teorii socjalizmu naukowego (K. Marks i F. Engels). Powstanie Związku Komunistów. Manifest komunistyczny 1848; jego założenia i znaczenie dla dalszego rozwoju ruchu robotniczego. Podłoże teoretyczne i główne kategorie materializmu historycznego.

IV. „WIOSNA LUDÓW” W EUROPIE I NA ZIEMIACH POLSKICH (4 godz.)

Rewolucja 1848 we Francji. Rewolucja lutowa, jej przyczyny i charakter. Powstanie robotnicze w czerwcu 1848 r. Objęcie władzy przez Ludwika Napoleona Bonapartego. Drugie cesarstwo.

Rewolucja 1848 w Niemczech i w Austrii. Sytuacja w Niemczech przed Wiosną Ludów. Koncepcje zjednoczenia Niemiec. Wybuch rewolucji w Prusach i innych państwach niemieckich. Parlament frankfurcki. Upadek rewolucji. Rewolucja w cesarstwie austriackim.

Powstania we Włoszech i na Węgrzech. Powstanie narodowe na Węgrzech. Udział Polaków (Bem i Dembiński). Interwencja Rosji carskiej. Rewolucja we Włoszech, walka o ich zjednoczenie. Interwencja Austrii i klęska rewolucji.

Sprawa polska w okresie Wiosny Ludów. Powstanie w Poznaniu (L. Mierosławski, J. Krauthofer-Krotowski). Upadek powstania. Sytuacja w Galicji. Uwłaszczenie chłopów. Udział Polaków w europejskich ruchach rewolucyjnych 1848–1849.

V. ZJEDNOCZENIE WŁOCH (1 godz.)

Sytuacja gospodarcza i polityczna Włoch w połowie XIX w. Rola Piemontu. Rola Francji. Powstanie Królestwa Włoskiego 1860. Dalsze etapy zjednoczenia Włoch. Likwidacja Państwa Kościelnego (1870). Znaczenie zjednoczenia.

VI. POWSTANIE STYCZNIOWE (4 godz.)

Wojna krymska i jej następstwa. Klęska Rosji w wojnie krymskiej. Zniesienie poddaństwa i uwłaszczenia chłopów w Rosji. Walka rewolucyjnych demokratów z caratem.

Sytuacja w Królestwie przed wybuchem powstania. Rozwój gospodarczy Królestwa. Pierwsze manifestacje warszawskie. Walka chłopów o zniesienie pańszczyzny i o ziemię. Aleksander Wielopolski. „Biali” i „czerwoni”. Współpraca rewolucjonistów polskich i rosyjskich. Branka.

Wybuch i przebieg powstania – 22.I.1863. Manifest Rządu Narodowego. Wewnętrzne walki o kierownictwo i społeczny charakter powstania. Struktura i funkcjonowanie polskiego państwa podziemnego. Dyktatura R. Traugutta. Charakter i przebieg działań bojowych. Udział Polaków spoza Królestwa Polskiego oraz ochotników innych

narodowości. Ukaz carski o uwłaszczeniu. Upadek powstania i jego skutki dla narodu polskiego.

Spór o ocenę powstań narodowych (temat syntetyzujący).

VII. PIERWSZA MIĘDZYNARODÓWKA (1 godz.)

Ruch robotniczy w latach pięćdziesiątych i początku sześćdziesiątych XIX w. Powstanie I Międzynarodówki – 1864. Stanowisko Marksa w Pierwszej Międzynarodówce. Pierwsza Międzynarodówka a sprawa polska.

VIII. WOJNA DOMOWA W STANACH ZJEDNOCZONYCH AMERYKI PÓŁNOCNEJ (1 godz.)

Rozwój terytorialny Stanów Zjednoczonych w okresie 1783–1867. Niewolnictwo Murzynów. Wzrost różnic gospodarczych między Północą a Południem. Abolicjonizm. Prezydentura Lincolna, Secesja Południa. Wybuch wojny – 1861. Problem murzyński. Konsekwencje wojny domowej.

IX. ZJEDNOCZENIE NIEMIEC PRZEZ PRUSY (2 godz.)

Niemcy w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XIX w. Sytuacja gospodarcza i polityczna. Charakterystyka roli politycznej junkrów (Bismarck). Wojny z Danią i Austrią. Powstanie Związku Płn. Niemieckiego i Austro-Węgier (1867). Wojna francusko-pruska. Powstanie cesarstwa niemieckiego – 1871. Konsekwencje odgórnego zjednoczenia Niemiec „krwią i żelazem”. „Kulturkampf”.

X. KOMUNA PARYSKA (1 godz.)

Kapitulacja Francji republikańskiej przed Niemcami. Sytuacja w Paryżu i proklamowanie Komuny – 1871. Reformy Komuny. Przywódcy. Udział Polaków w obronie Komuny. Klęska. Znaczenie Komuny Paryskiej w dziejach ruchu robotniczego.

XI. ŚWIAT W KOŃCU XIX I NA POCZĄTKU XX WIEKU (5 godz.)

Systemy ustrojowe. Ustrój społeczno-polityczny w Rosji. Funkcjonowanie systemów partyjnych państw Europy i Stanów Zjednoczonych. Monarchie konstytucyjne (Anglia). Republiki (Francja). System prezydencki (Stany Zjednoczone). Upowszechnienie się systemu rządów parlamentarnych. Model ustroju demokracji burżuazyjnej. Chrześcijańska myśl społeczna.

Kapitalizm monopolistyczny. Przejście kapitalizmu wolnokonkurencyjnego w fazę imperializmu. Koncentracja kapitału i centralizacja przemysłu. Rozwój monopolu.

Ruch robotniczy. Położenie klasy robotniczej. Powstanie masowych partii robotniczych i związków zawodowych w krajach rozwinię

tych. Walka o ustawodawstwo socjalne. II Międzynarodówka 1889. Walka zwolenników tendencji rewolucyjnej i reformistycznej. Specyfika ruchu robotniczego w Rosji.

Ekspansja kolonialna i rywalizacja mocarstw. Polityka kolonialna Francji i Anglii. Rywalizacja mocarstw o strefy wpływów. Podział terytorialny świata. Dążenia Niemiec, Włoch, Japonii i USA do nowego podziału świata. Wielkie konflikty międzynarodowe (podział Chin, wojna rosyjsko-japońska)

Rozwój nauki i kultury i techniki. Osiągnięcia nauk przyrodniczych. Nowe wynalazki i ich zastosowanie w przemyśle i komunikacji. Osiągnięcia nauk społecznych. Nowe kierunki w literaturze i sztuce na przełomie XIX i XX w.

XII. ZIEMIE POLSKIE W DRUGIEJ POŁOWIE XIX I NA POCZĄTKU XX WIEKU (6 godz.)

Sytuacja gospodarcza i społeczna ziem polskich. Rozwój przemysłu na Śląsku i w Królestwie Polskim. Koncentracja produkcji i kapitału. Stan rolnictwa. Różnice w rozwoju gospodarczym ziem polskich. Zmiany w strukturze społecznej. Specyfika inteligencji polskiej. Urbanizacja. Emigracja zarobkowa.

Stosunki narodowe na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej. Rozwój świadomości narodowej Ukraińców, Białorusinów, Litwinów. Miejsce Żydów. Odrodzenia narodowe Polaków na Śląsku, Warmii i Mazurach.

Polityka zaborców wobec narodu polskiego. Represje w Królestwie, na Litwie i Białorusi wobec uczestników Powstania Styczniowego. Rusyfikacja. Germanizacja i „kulturkampf” w zaborze pruskim. „Rugi pruskie”. Komisja kolonizacyjna. Hakata. Ustawa o wyłączeniu. Autonomia Galicji i jej funkcjonowanie.

Walka Polaków z germanizacją i rusyfikacją. Obrona polskiego stanu posiadania w zaborze pruskim. Walka o ziemię (Drzymala). Walka o polskość na Górnym Śląsku, Mazurach, Warmii i Pomorzu (K. Miarka, W. Ketrzyński, M. Kajka). Walka z rusyfikacją w Kraju Przywiślańskim i na ziemiach włączonych do cesarstwa. Ogólnonarodowe znaczenie autonomii galicyjskiej.

Rola kultury polskiej w procesie odrodzenia narodowego. Działalność stowarzyszeń społecznych, oświatowych, naukowych i gospodarczych. Tajne nauczanie. Rozwój nauki i sztuki polskiej. Rozwój literatury polskiej i jej rola w społecznym i politycznym życiu narodu. Kultura Młodej Polski.

Rola i miejsce Kościoła w okresie zaborów. Stosunek papieża i duchowieństwa polskiego do powstań narodowych. Sprawa uniów. Kościół polski wobec problemu utrzymania polskości i stosunku do zaborców.

XIII. POWSTANIE NOWOCZESNYCH RUCHÓW POLITYCZNYCH (5 godz.)

Konserwatyści i organiczni. Konserwatyzm galicyjski. Tendencje ugodowe w zaborze rosyjskim i pruskim. Trójlojalizm. Praca organiczna w Wielkopolsce i w Królestwie. Pozytywizm polski – koncepcja „pracy od podstaw” w teorii i praktyce.

Narodziny ruchu robotniczego. Pierwsze kółka socjalistyczne w Królestwie. Powstanie i działalność „Wielkiego Proletariatu”. Powiązanie z ruchem rewolucyjnym w Rosji. Proces 29 proletariackich.

Dwa nurty w klasowym ruchu robotniczym. Sytuacja w polskim ruchu robotniczym po upadku partii Proletariat. Bunt łódzki (1892) i jego znaczenie. Podłoże rozbicia w polskim ruchu robotniczym. PPS i SDKPiL – ideologia, działalność. Ruch socjalistyczny w zaborze pruskim i austriackim.

Ruch narodowy. Odrodzenie się ruchu niepodległościowego. Liga Polska. Liga Narodowa i jej przemiany. Narodowa Demokracja.

Rozwój ruchu ludowego w Galicji. Działalność B. i M. Wysłuchów. Powstanie Stronnictwa Ludowego 1895 r. Walka o demokratyczny program ruchu ludowego i o ekonomiczne i polityczne wyzwolenie chłopów polskich. Rozłam w PSL.

XIV. REWOLUCJA 1905–1907. ZIEMIE POLSKIE W PRZEDEDNIU I WOJNY ŚWIATOWEJ (3 godz.)

Wybuch rewolucji 1905. Rewolucja 1905 w Rosji. Rola Lenina i bolszewików. Mieniszewicy i eserowcy. Wpływ wypadków w Rosji na sytuację w Królestwie Polskim. Demonstracje i strajki polityczne. Strajk szkolny. Strajki chłopskie. PPS i SDKPiL w okresie rewolucji 1905. Bunt. Strajk powszechny. Stanowisko Narodowej Demokracji.

Upadek i znaczenie rewolucji 1905–1907. Ustępstwa władz carskich. Cofnięcie się fali rewolucyjnej w 1906. Rozłam w PPS. Kryzys i upadek rewolucji. Galicja i zabór pruski wobec rewolucji. Społeczny i narodowy charakter rewolucji 1905–1907 na ziemiach polskich. Zbliżenie między SDKPiL i PPS Lewicą. Emancypacja ruchu ludowego w Królestwie. Walka o reformę wyborczą w Galicji.

Fakultatywne tematy syntetyzujące:

Romantyzm i pozytywizm – spór o postawy.

Dwa nurty utrzymania tożsamości narodowej – nurt konspiracji i walki zbrojnej oraz pracy organicznej.

XV. PIERWSZA WOJNA ŚWIATOWA (1914–1918) (2 godz.)

Geneza pierwszej wojny światowej. Podstawowe sprzeczności między mocarstwami na przełomie XIX i XX stulecia. Trójprzymierze

i Trójporozumienie. Wyścig zbrojeń. Bałkany. Sarajewo. Kryzys II Międzynarodówki. Stanowisko lewicy socjalistycznej wobec wojny.

Przebieg głównych działań wojennych w okresie od 1914–1917. Wybuch wojny. Państwa centralne i koalicja. Plany strategiczne walczących stron. Działania wojenne na głównych frontach. Wojna pozycyjna. Blokada państw centralnych. Przewrót w technice wojennej (wojna powietrzna i podwodna, użycie broni chemicznej, czołgi).

XVI. WIELKA SOCJALISTYCZNA REWOLUCJA PAŹDZIERNIKOWA

ZAKOŃCZENIE PIERWSZEJ WOJNY ŚWIATOWEJ (4 godz.)

Rewolucja lutowa w Rosji 1917. Obalenie caratu. Dwuwładza. Trudności wewnętrzne i spadek wpływów Rządu Tymczasowego. Rola mienszewików i eserowców. Przygotowania partii bolszewickiej do przejęcia władzy. Tezy kwietniowe Lenina. Walka partii bolszewików o pozyskanie mas.

Rewolucja Październikowa. Partia bolszewików z Leninem na czele – organizatorem rewolucji proletariackiej. Leninowski plan zbrojnego powstania. Wybuch rewolucji – 7 listopada 1917. Zdobycie władzy przez klasę robotniczą i ustanowienie dyktatury proletariatu.

Zwycięstwo rewolucji. Pierwsze dekrety władzy radzieckiej: dekret o pokoju i dekret o ziemi, ich przełomowe znaczenie. Deklaracja praw narodów Rosji. Udział Polaków w rewolucji. Historyczne znaczenie Rewolucji Październikowej.

Zakończenie pierwszej wojny światowej. Przystąpienie Stanów Zjednoczonych do wojny. Klęska państw centralnych. Zawieszenie broni – 11.XI.1918. Rewolucja w Niemczech w 1918 i rola Związku Spartakusa. Powstanie Republiki Rad na Węgrzech. Rozpad monarchii austro-węgierskiej.

XVI. SPRAWA POLSKA W CZASIE PIERWSZEJ WOJNY ŚWIATOWEJ (2 godz.)

Orientacje polityczne w Polsce. Oparcie się na państwach centralnych, oparcie się na koalicji. Orientacja rewolucyjna. Tworzenie się organizacji o charakterze wojskowym. Działania wojenne na ziemiach polskich. Rządy okupantów. Zniszczenia wojenne ziem polskich. Tragedia Polaków walczących w armiach zaborczych.

Sprawa polska w polityce państw centralnych i Ententy. Działalność ugrupowań polskich. Ruch niepodległościowy w Galicji. Stanowisko państw walczących wobec sprawy polskiej w chwili wybuchu wojny. Legiony. Akt 5 listopada 1916 r. Umiedzynarodowienie sprawy polskiej.

Państwa koalicji a niepodległość Polski. Orędzie Wilsona. Polskie formacje wojskowe w kraju i za granicą (armia polska we Francji, formacje wojskowe w Rosji).

Znaczenie Rewolucji Październikowej dla rozwiązania sprawy polskiej. Uchwała rządu radzieckiego o unieważnieniu układów i aktów wynikających z rozbiorów Polski (1918) jako wykonanie traktatu brzeskiego.

XVIII. ODBUDOWA PAŃSTWA POLSKIEGO – II RZECZPOSPOLITA (5 godz.)

Odradzanie się niepodległego państwa polskiego. Przesłanki odbudowy niepodległej Polski: walka narodowyzwolenicza narodu polskiego, rewolucja w Rosji, klęska wojenna mocarstw centralnych. Polityka państw zachodnich. Rozbrajanie zaborców. Walki na kresach. Walki z Ukraińcami o Lwów. Zwycięskie powstanie w Wielkopolsce. Spór o hierarchię przyczyn odzyskania niepodległości.

Walka o władzę. Tworzenie lokalnych ośrodków państwowości polskiej. Utworzenie rządu w Lublinie – 7.XI.1918 r. Rozbrojenie Niemców w Warszawie 11.XI.1918 r. Rady Delegatów Robotniczych. Działalność Komitetu Narodowego Polskiego. Powstanie rządu centralnego i jego pierwsze dekryty. Rola Józefa Piłsudskiego, przyczyny popularności jego osoby w momencie odzyskania niepodległości.

Ustalenie granic Polski. Postanowienia traktatu wersalskiego w sprawie granic Polski. Wolne Miasto Gdańsk. Plebiscyty na Warmii, Mazurach i na Górnym Śląsku. Powstania ślaskie (1919–1921). Spór o Czechosłowację o Śląsk Cieszyński. Konflikt z Litwą.

Wojna polsko-radziecka 1920. Geneza wojny. Wyprawa Piłsudskiego na Kijów. Bitwa warszawska. Tymczasowy Komitet Rewolucyjny Polski w Białymstoku. Traktat ryski 1921.

Ugrupowania polityczne. Główne partie polityczne: Narodowa Demokracja, Chrześcijańska Demokracja. Sytuacja w Ruchu Ludowym – PSL „Piast” i PSL „Wyzwolenie”. Polska Partia Socjalistyczna, powstanie KPRP.

XIX. RZECZPOSPOLITA W LATACH 1921–1926 (4 godz.)

Demokracja parlamentarna w Polsce. Konstytucja marcowa z 1921 i jej burżuazyjno-demokratyczny charakter. Walka prawicy o władzę. Zamordowanie prezydenta Gabriela Narutowicza. „Chjeno-Piast”. Problemy rządów parlamentarnych w Polsce.

Trudności i osiągnięcia odbudowy i integracji państwa. Zniszczenie wojenne. Zacołowanie gospodarcze, inflacja. Budowa portu w Gdyni. Reforma walutowa. Zacieranie różnic w strukturze społecznej, politycznej i gospodarczej trzech zaborów.

Problemy społeczne. Nasilenie walk klasowych. Strajki. II zjazd KPRP. Walka chłopów o ziemię. Reforma rolna 1925 i jej wyniki. Postępowe ustawodawstwo socjalne.

Kryzys demokracji parlamentarnej w Polsce. Sytuacja międzynarodowa Polski. Geneza i przebieg przewrotu majowego 1926. Rządy autorytarne Piłsudskiego. Ograniczenie roli sejmu. Utworzenie BBWR. Początek opozycji parlamentarnej – Centrolew. Opozycyjne stanowisko obozu narodowego. Opozycja rewolucyjna KPP.

XX. ŚWIAT KAPITALISTYCZNY PO PIERWSZEJ WOJNIE ŚWIATOWEJ. BUDOWA PODSTAW SOCJALIZMU W ZWIĄZKU RADZIECKIM (4 godz.)

Nowy układ stosunków politycznych w świecie. Kongres paryski i traktat wersalski (1919). Powstanie nowych państw w Europie. Sprzeczności między mocarstwami. Liga Narodów.

Skutki wojny światowej. Gospodarcze i społeczne skutki wojny. Wzrost nastrojów rewolucyjnych i powstanie partii komunistycznych w krajach kapitalistycznych. Zwycięstwo faszyzmu we Włoszech.

Walka z kontrrewolucją i interwencją. Powstanie Związku Socjalistycznych Republik Rad. Kontrrewolucja; konflikty narodowościowe (Ukraina Zakaukazie). Sposoby ich rozwiązywania. Interwencja. Zwycięstwo władzy radzieckiej. Powstanie III Międzynarodówki 1919. Utworzenie ZSRR – 1922. Odbudowa gospodarcza kraju.

Budowa podstaw socjalizmu w ZSRR. Choroba i śmierć Lenina – 1924. Stalin na czele partii. Walka z opozycją w partii. Industrializacja. Pierwsza pięciolątka (1928–1932). Kolektywizacja rolnictwa. Skutki społeczne industrializacji i kolektywizacji. Polityka zagraniczna ZSRR. Stosunek państwa radzieckiego do III Międzynarodówki i partii komunistycznych w innych krajach.

XXI. ŚWIAT W LATACH 1929–1939 (6 godz.)

Wielki kryzys ekonomiczny. Światowy kryzys gospodarczy: finanse, przemysł, rolnictwo. Nasilenie ruchu strajkowego w Europie i na świecie (Stany Zjednoczone AP). Bezrobocie. Zmiany w sytuacji międzynarodowej. Próby wyjścia z kryzysu. Rozmiary i skutki kryzysu w Polsce.

Dojście Hitlera do władzy. Faszyzm w Niemczech. Społeczno-polityczne przesłanki rozwoju faszyzmu w Niemczech. Kryzys i jego konsekwencje. Komuniści i socjaldemokraci wobec narodowego socjalizmu. Hitler kanclerzem Rzeszy. Organizacja III Rzeszy. Kultura europejska a groźba faszyzmu.

Walka sił demokratycznych z faszyzmem. Uchwały VII Kongresu III Międzynarodówki. Współpraca w walce z faszyzmem komunistów, socjalistów, liberałów, katolików – różne formy ruchów antyfaszystowskich. Rewolucja i kontrrewolucja w Hiszpanii. Udział Polaków w obronie republiki hiszpańskiej.

Agresja faszystowska. Łamanie przez Niemcy postanowień traktatu wersalskiego (zbrojenia, remilitaryzacja Nadrenii). Porozumienie Rzym-Berlin-Tokio. Ugody stanowiące mocarstw zachodnich wobec zaborczości Włoch (Abisynia) i Niemiec (Austria, układ w Monachium, zabór Sudetów). Likwidacja państwa czechosłowackiego. Zabór Kłajpedy i Albanii.

ZSRR w latach poprzedzających wojnę. Realizacja II i III planu pięcioletniego. Osiągnięcia w dziedzinie kultury. Wypaczenia „kultu jednostki”. Pokojowe inicjatywy ZSRR.

Główne formy ustrojowe państw europejskich w okresie międzywojennym. Ustrój parlamentarny, autorytarny, faszystowski i socjalistyczny.

XXII. POLSKA PRZED DRUGĄ WOJNĄ ŚWIATOWĄ

Walka sił postępowych o demokrację w Polsce. Stosowanie przemocy przez sanację (proces brzeski, Bereza Kartuska, pacyfikacje). Wzrost nastrojów opozycyjnych w społeczeństwie. Konstytucja kwietniowa 1935. Śmierć Piłsudskiego. Przemiany w obozie sanacji tzw. lewica sanacyjna. Powstanie Obozu Zjednoczenia Narodowego. Powstanie Obozu Narodowo-Radykalnego. Fala ruchu strajkowego. Zjednoczenie ruchu ludowego. Walka KPP o front ludowy. Strajki chiopskie 1937. Rozwiązanie KPP. Opozycja centrowa – Front Morges. Ruch postępowej inteligencji. Aktywność polityczna młodzieży.

Ożywienie gospodarcze. Próby przewyciężenia słabości gospodarczej i militarnej państwa (COP). Bilans gospodarczy II Rzeczypospolitej. Polskie przygotowania obronne.

Problematyka mniejszości narodowych II Rzeczypospolitej. Ukraińcy, Białorusi, Żydzi, Niemcy, Litwini. Polityka władz wobec mniejszości. Stosunek mniejszości do państwa polskiego. Miejsce mniejszości żydowskiej, antysemityzm i jego przyczyny.

Kultura i oświata w latach 1918–1939. Wprowadzenie powszechności nauczania. Szkolnictwo mniejszości narodowych. Reforma szkolna 1932 i jej skutki. Rozwój szkolnictwa wyższego. Nauka polska i jej osiągnięcia. Rozwój techniki. Formy aktywności społecznej w zakresie działań społecznych, kulturalnych i oświatowych.

Rola Kościoła w okresie międzywojennym i przemiany w katolicyzmie polskim.

Międzynarodowa pozycja II Rzeczypospolitej w układzie sił w Europie wyznaczonym przez kompleks polityki państw zachodnich Niemiec i Związku Radzieckiego. Francja i Anglia wobec II Rzeczypospolitej. Postanowienia konferencji w Rapallo i Locarno i ich znaczenie dla Polski. Próby polityki równowagi. Układ o nieagresji z ZSRR (1932 r.) i układ z Niemcami o niestosowaniu przemocy (1934 r.). Sprawa Litwy. Polska a konferencja w Monachium.

Zajęcie Zaolzia. Wypowiedzenie przez rząd niemiecki układu z 1934 r. Pakt niemiecko-radziecki (sierpień 1939 r.). Sytuacja międzynarodowa Polski w momencie wybuchu wojny. Kontrowersyjne oceny polityki zagranicznej II Rzeczypospolitej.

Spór o ocenę II Rzeczypospolitej (temat syntetyzujący).

KLASA IV

(2 godziny tygodniowo).

(Program kl. IV wyróżnia się językiem zapisu jak i znacznym uszczegółowieniem tematów i haseł programowych. Dotyczy to tych tematów z historii najnowszej i współczesnej, które po raz pierwszy wprowadzono do programu, a także tych haseł, które uległy istotnym zmianom. W sytuacji braku podręcznika, szczegółowe rozwinięcia haseł programowych zawierają sugestie dotyczące doboru materiału).

I. AGRESJA NIEMIEC NA POLSKĘ – POCZĄTEK DRUGIEJ WOJNY ŚWIATOWEJ (4 godz.)

Napad niemiecki na Polskę – początkiem II wojny światowej. Siły i środki obydwu stron w chwili rozpoczęcia działań. Społeczeństwo polskie w obronie niepodległości Ojczyzny. Wypowiedzenie wojny przez Francję i Wielką Brytanię – brak działań wojennych na Zachodzie. Pierwsza faza wojny obronnej Polski – 1-6.IX; bitwa graniczna. Poczta Gdańska. Westerplatte. Ludność cywilna w obronie Śląska.

Działania wojenne w okresie 7-17 września. Obrona Wybrzeża. Bitwa nad Bzurą. Zatrzymanie Niemców pod Warszawą. Wkroczenie Armii Radzieckiej. Opuszczenie obszaru państwa przez rząd i naczelne dowództwo.

Trzecia faza wojny obronnej: 18.IX-5.X. Obrona Warszawy i Modlina. Walki na froncie południowym. Kapitulacja Stolicy i Modlina. Upadek Helu. Bitwa pod Kockiem. Polityczne, wojskowe i ekonomiczne przyczyny klęski wrześniowej. Międzynarodowe aspekty Września.

II. SYTUACJA MIĘDZYNARODOWA I DZIAŁANIA WOJENNE W PIERWSZYM OKRESIE WOJNY: WRZESIEŃ 1939 – CZERWIEC 1941 (3 godz.)

Rozwój sytuacji politycznej po wybuchu II wojny światowej. „Dziwna wojna”. Wojna radziecko-fińska. Agresja niemiecka na Danię i Norwegię. Żołnierze polscy pod Narwikiem. Walki na morzach.

Agresja niemiecka na Francję w 1940. Ofensywa niemiecka na Zachodzie (Holandia, Belgia, Francja). Wojsko polskie w kampanii francuskiej. Wejście Włoch do wojny. Klęska i kapitulacja Francji. Apel Charles'a de Gaulle'a.

Bitwa o Wielką Brytanię. Inwazja na Bałkanach i w Afryce. Bitwa o Anglię, udział w niej Polaków. Napad Włoch na Grecję. Agresja Niemiec na Jugosławię i Grecję. Walki w Afryce Wschodniej i Północnej. Udział Polaków w obronie Tobruku.

III. SYTUACJA MIĘDZYNARODOWA I DZIAŁANIA WOJENNE W DRUGIEJ FAZIE WOJNY: CZERWIEC 1941 – SIERPIEŃ 1945 (7 godz.)

Agresja niemiecka na ZSRR. Przełom w wojnie. Napaść Niemiec na Związek Radziecki 22.VI.1941. Walka narodu radzieckiego z najazdem. Bitwa pod Moskwą i jej znaczenie. Obłężenie Leningradu. Partyzantka radziecka. Powstanie koalicji antyhitlerowskiej. Bitwa pod Stalingradem 1942–1943 – jej militarne i polityczne znaczenie.

Zwycięskie ofensywy Armii Radzieckiej. Bitwa na Łuku Kurskim. Ofensywy radzieckie. Powstanie wojska polskiego w ZSRR i jego udział w walkach na froncie wschodnim 1943–44 (Lenino, wyzwolenie ziem polskich).

Kapitulacja Rumunii. Powstanie słowackie. Postępy Armii Radzieckiej na Bałkanach.

Ruch oporu w Europie. Utworzenie „drugiego frontu”. Ruch oporu w okupowanych krajach Europy i udział w nim Polaków. Bitwa o Atlantyk oraz bombardowania Niemiec. Klęska wojsk włoskich i niemieckich w Afryce. Walki wojsk sprzymierzonych na terenie Włoch. Udział II Korpusu Polskiego. Wojska alianckie w Normandii. Wojsko polskie w walkach na froncie zachodnim. Wyzwolenie Francji.

Klęska III Rzeszy. Koniec wojny w Europie. Ofensywa zimowa Armii Radzieckiej w 1945 roku. Ludowe Wojsko Polskie w operacjach na froncie wschodnim. Zdobycie Berlina. Ludowe Wojsko Polskie w operacji berlińskiej i praskiej. Wyzwolenie Czechosłowacji. Klęska i kapitulacja III Rzeszy 9.V.1945. Decydująca rola ZSRR w rozgromieniu hitleryzmu.

Wojna na Dalekim Wschodzie. Agresja i podboje Japonii na Dalekim Wschodzie. Napad na Pearl Harbor (XII.1941). Stany Zjednoczone uczestnikiem koalicji. „Lend-Lease”. Działania wojenne. Hiroszima i Nagasaki. Przystąpienie ZSRR do wojny z Japonią. Kapitulacja Japonii.

Koncepcje powojennego urządzenia świata. Polityka wielkiej koalicji. Uchwały konferencji w Teheranie, Jalcie i Poczdamie.

IV. WALKA NARODU POLSKIEGO O NIEPODLEGŁOŚĆ W LATACH 1939–43 (15 godz.)

Sytuacja narodu polskiego po utracie niepodległości we wrześniu 1939. Podział ziem II Rzeczypospolitej. Ziemie wcielone do Rzeszy. Generalne Gubernatorstwo. Ziemie przyłączone do ZSRR. Polityka władz radzieckich wobec ludności na terenach przyłączonych oraz

żołnierzy i oficerów wojska polskiego. Okupacja hitlerowska. Terror jako metoda rządów okupanta. Planowe wyniszczanie narodu polskiego, masowe mordy, więzienia, obozy koncentracyjne, traktowanie jeńców wojennych, wysiedlenia. Zagłada Żydów. Zagłada Cyganów. Eksploatacja gospodarcza kraju, niszczenie dorobku kulturalnego.

Powstanie i działalność rządu polskiego na emigracji. Geneza i okoliczności utworzenia rządu polskiego na emigracji, zasada ciągłości władzy państwowej. Skład rządu. Utworzenie polskich sił zbrojnych. Polityka na arenie międzynarodowej. Układ polsko-radziecki (1941 r.). Utworzenie armii polskiej w ZSRR. Trudności współpracy z ZSRR. Okoliczności zawieszenia przez ZSRR stosunków dyplomatycznych z rządem polskim w 1943 r. Zmiany w składzie władz polskich w 1943 r.

Organizacja podziemia krajowego. Początki konspiracji politycznej i wojskowej. Rozwój ruchu oporu. Dążenie do stworzenia form polskiego państwa podziemnego: pion cywilny (Delegatura) i wojskowy (ZWZ, AK). Główne stronnictwa polityczne i organizacje zbrojne. Akcja scalenkowa KG AK. Władze na emigracji a podziemie krajowe. Rząd polski na emigracji jako jedyny ośrodek władzy narodu polskiego do 1943 r.

Polska lewica komunistyczna. Trudna sytuacja komunistów polskich przed czerwcem 1941 i jej źródła. Trudności odbudowy partii. Grupa inicjatywna w ZSRR a III Międzynarodówka. Powstanie PPR i utworzenie Gwardii Ludowej. Program PPR w 1942 r. (strategia frontu narodowego). Charakterystyka roli PPR na tle ówczesnego podziemia polskiego.

Ruch oporu. Żywiłowy i zorganizowany ruch oporu. Masowy, bierny opór. Wielkość nurtów i form. Rola duchowieństwa różnych wyznań. Walka cywilna, oświata, życie kulturalne, prasa, propaganda, walka gospodarcza. Walka zbrojna: partyzantka powrześniowa, dywersja i akty zbrojne (Związek Odwetu, Kedyw) wywiad, sabotaż, partyzantka (AK, BCH, GL, NSZ). Przemiany w taktyce walki i różne jej koncepcje. Przygotowania powstańcze. Udział młodzieży w ruchu oporu. Ruch oporu w gettach. Powstanie w getcie warszawskim. ŻOB, pomoc Żydom-Żegota.

Sprawa polska na arenie międzynarodowej i przemiany w życiu politycznym w okupowanym kraju od połowy 1943 do lipca 1944. Sprawa polska w polityce wielkiej koalicji. Znaczenie przebiegu działań wojennych i konferencji w Teheranie dla sprawy Polski. Konsolidacja i nowe inicjatywy polityczne komunistów polskich w ZSRR. Powstanie ZPP i Centralnego Biura Komunistów Polskich. Organizowanie wojska polskiego w ZSRR. Zmiany w programie PPR (strategia demokratycznego frontu narodowego i jej geneza. Utworzenie KRN i przekształcenie GL w AL. Porozumienie z ZPP i władzami radzieckimi.

Proces powstawania RJN. Kształt ustrojowy przyszłej Polski w programie PPR (Deklaracja: *O co walczyliśmy* listopad 1943 r.) i RJN (Deklaracja *O co walczy naród polski* marzec 1944). Plan „Burza” – jego aspekty militarne i polityczne, pierwsze próby realizacji (Wołyń, Wilno).

V. POLSKA W LATACH 1944–47 (10 godz.)

Początki wyzwalań ziem polskich i utworzenie PKWN. Okoliczności powstania PKWN. Założenia manifestu. Rozmowy S. Mikołajczyka w Moskwie – sierpień 1944. Umowy PKWN z władzami radzieckimi i pierwsze dekrety.

Powstanie Warszawskie. Powstanie Warszawskie – jego polityczne, wojskowe i moralne aspekty. Dramatyzm decyzji o wybuchu powstania. Bohaterstwo walczących. Postawa ludności. Sytuacja wojskowa na terytorium Polski w przededniu wybuchu powstania. Oczekiwanie szybkiej ofensywy radzieckiej. Próby pomocy ze strony I Armii WP. Zżuty. Upadek powstania i zniszczenie stolicy. Barbarzyństwo okupantów. Kontrowersyjne oceny Powstania Warszawskiego.

Sytuacja polityczna na ziemiach polskich i kształtowanie się aparatu władzy ludowej – (sierpień 1944 – lipiec 1945). Sytuacja gospodarcza i polityczna na ziemiach polskich objętych władzą PKWN. Walka polityczna i zbrojna z nową władzą. Formy zwalczania organizacji podporządkowanych rządowi polskiemu na emigracji. Rozmowy S. Mikołajczyka w Moskwie – październik 1944 i ich konsekwencje. Przekształcenie PKWN w Rząd Tymczasowy. Rozwiązanie AK. Uchwały konferencji w Jałcie w sprawie sytuacji wewnętrznej w Polsce. Likwidacja Rady Jedności Narodowej. Utworzenie Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej i jego skład. Układ sił politycznych w Polsce w lipcu 1945 r.

Ustalenie granic Polski po II wojnie. System sojuszków. Kształt terytorialny Polski w programach PPR i rządu polskiego na emigracji oraz powiązanych z nimi ośrodków krajowych. Uchwały konferencji w Jałcie. Umowa graniczna polsko-radziecka. Sprawy repatriacji obustronnej. Układ z ZSRR o przyjaźni, wzajemnej pomocy i współpracy gospodarczej 21.IV.1945 r. Uchwały konferencji w Poczdamie. Przesiedlenia ludności niemieckiej. Sytuacja międzynarodowa Polski.

Stosunki gospodarcze i społeczne w pierwszym okresie po wyzwoleniu. Zniszczenia wojenne – ich zakres. Straty ludności. Początki odbudowy i rekonstrukcji gospodarczej. Podstawowe reformy społeczno-gospodarcze (reforma rolna, upaństwowienie przemysłu i innych dziedzin gospodarki). Spory o ich kształt i formy realizacji. Migracja ludności. Akcja zasiedlania Ziemi Zachodnich i Północnych (polityka władz wobec autochtonów i jej błędy). Polityka gospodarcza 1945–1947. – trójsektorowość, pierwsza wersja planu 3-letniego. Polska a plan Marshalla.

Sytuacja polityczna w Polsce – lipiec 1945 – luty 1947. Główne stronnictwa polityczne: PPR, PPS, PSL – programy, działalność i wzajemne stosunki. Stronnictwo Pracy. Stronnictwo Demokratyczne. Stronnictwo Ludowe. Polityka władz kościelnych. Nastroje społeczeństwa. Walka z opozycją legalną i stopniowe ograniczanie jej działalności. Działalność zbrojnego podziemia. System represji wobec byłych uczestników oporu. Referendum i jego wyniki. Blok wyborczy stronnictw demokratycznych i jego funkcja. Wybory do Sejmu Ustawodawczego – naciski administracyjne. Różnorodność przyczyn zwycięstwa władzy ludowej po II wojnie światowej.

VI. ŚWIAT PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ – OD POŁOWY LAT 50-TYCH (8 godz.)

Skutki II wojny światowej. Rola wielkich mocarstw w urządzeniu powojennego świata. Polityczne następstwa wojny – nowy układ sił na świecie. Straty ludności. Zniszczenia wojenne. Szok bomby atomowej. Powstanie ONZ jako próba zabezpieczenia ludzkości przed wojną. Deklaracja Praw Człowieka. Inicjatywy i formy pomocy zniszczonym krajom (UNRRA).

Zimna wojna. Rozpad koalicji antyhitlerowskiej. Narastanie sprzeczności politycznych, ideologicznych i ekonomicznych między państwami kapitalistycznymi a ZSRR i krajami demokracji ludowej. Ich wpływ na sytuację wewnętrzną ZSRR i Stanów Zjednoczonych. Izolacja gospodarcza i kulturalna – „żelazna kurtyna”. Wzrost obustronnego zagrożenia militarnego. Powstanie NATO.

Rola polityczna i militarna ZSRR. Kraje demokracji ludowej. Znaczenie ZSRR w świecie po II wojnie światowej. Przejście Bułgarii i Rumunii na stronę koalicji (powstania narodowe). Walki na Węgrzech. Wyzwolenie się Jugosławii i Albanii. Wyzwolenie Czechosłowacji. Rola armii radzieckiej w wyzwoleniu Europy środkowo-wschodniej. Rządy frontów narodowych. Walka polityczna i jej formy. Odmienność sytuacji wewnętrznej w Jugosławii i Czechosłowacji. Proces kształtowania się ustroju demokracji ludowej. Podstawowe reformy społeczno-gospodarcze: reforma rolna i upaństwowienie przemysłu. Traktaty pokojowe z Bułgarią, Rumunią i Węgrami.

Zdobywanie przez partię komunistyczną pełnej władzy politycznej (eliminowanie opozycji, uniformizacja ruchów politycznych). Powstanie Biura Informacyjnego Partii Komunistycznych (1947). Potępienie Jugosławii. Wypadki lutowe w Czechosłowacji (1948). Wzrost roli i aparatu bezpieczeństwa i procesy polityczne w krajach demokracji ludowej. Wpływy gospodarcze i polityczne ZSRR. Powstanie RWPG (1949). Industrializacja, kolektywizacja rolnictwa, rozwój oświaty.

Rola polityczna i militarna Stanów Zjednoczonych. Potencjał militarny i gospodarczy. Formy ~~zacieśniania~~ ~~innych~~ krajów (kre-

dyty, pomoc militarna). Związki z Europą Zachodnią. Plan Marshalla. (Sprawa Grecji).

Powstanie dwóch państw niemieckich. Postanowienia poczdamskie i ich realizacja. Proces norymberski. Geneza podziału Niemiec. Powstanie RFN i NRD. Odmienne drogi rozwoju tych państw. Remilitaryzacja RFN.

Sytuacja na Dalekim Wschodzie. Rola Stanów Zjednoczonych. Okupacja Japonii i jej zakończenie. Powstanie Chińskiej Republiki Ludowej (1949). Początki dekolonizacji i jej geneza (Filipiny, Indie, Indonezja, Indochiny). I wojna wietnamska. Utworzenie państw demokracji ludowej w Korei Północnej i Wietnamie Północnym. Wojna koreańska. Powstanie SEATO i jego niepowodzenie.

VII. ŚWIAT DO POZĄTKÓW LAT SIEDEMDZIESIĄTYCH (4 godz.) (wybrane zagadnienia)

Kraje socjalistyczne do początków lat 70-tych. Śmierć Stalina. Przewycięzanie błędów i wypaczeń w ZSRR; Układ Warszawski (1955), normalizacja stosunków z Jugosławią; model ustrojowy Jugosławii i jej polityka niezaangażowania; XX Zjazd KPZR (1956); sytuacja wewnętrzna na Węgrzech i wkroczenie armii radzieckiej (1956); konflikt Chin i Albanii z ZSRR; aktywizacja RWPG; rozwój gospodarczy krajów socjalistycznych; przemiany polityczne na Węgrzech w latach 60-tych; przemiany wewnętrzne w Czechosłowacji i wkroczenie wojsk państw - stron Układu Warszawskiego w 1968 roku; układ NRD-RFN; powszechne uznanie NRD na forum międzynarodowym.

Kraje Europy zachodniej do początków lat 70-tych. Funkcjonowanie systemu parlamentarnego; rola socjaldemokracji, chrześcijańskiej demokracji i komunistów; rozwój gospodarczy; proces integracji politycznej i gospodarczej; powstanie EWG (1958); problemy związane z dekolonizacją; polityka Francji, rządy de Gaulle'a, przemiany w RFN; miejsce RFN w EWG i w NATO; polityka RFN wobec krajów socjalistycznych.

Kraje Trzeciego Świata. Proces dekolonizacji w Afryce i na Bliskim Wschodzie. Kraje arabskie, wojna algierska, Czarna Afryka; osiągnięcia i trudności nowo powstałych państw; konflikty w Ameryce Łacińskiej; powstanie socjalistycznego systemu na Kubie; polityka Stanów Zjednoczonych w Indochinach.

Polityka współlistnienia - teorie, trudności, praktyka. Konferencje genewskie. Neutralność Austrii. Ruch krajów niezaangażowanych. Konferencja w Bandungu. Inicjatywy pokojowe i rozbrojeniowe. Znaczenie II Soboru Watykańskiego. Ogniska konfliktów. Państwo Izrael i jego rola. Kuba. Indochiny. Konflikt radziecko-chiński. KBWE.

VIII. POLSKA - 1947-1971 (20 godz.)

Przemiany polityczne w latach 1948-1956. Tło międzynarodowe. Zimna wojna. Powstanie Biura Informacyjnego; konflikt wokół Jugosławii; polityka ZSRR i USA do początków lat pięćdziesiątych - konsekwencje tych zjawisk dla stosunków wewnętrznych w Polsce.

Sytuacja polityczna w Polsce: zmiany w linii politycznej i w ekipie rządzącej; oskarżenie Władysława Gomułki o odchylenie prawicowo-nacjonalistyczne; Bolesław Bierut sekretarzem generalnym KC PZPR; powstanie PZPR i unifikacja innych partii politycznych; unifikacja ruchu młodzieżowego (ZMP, OH); teza o zaostrzającej się walce klasowej i jej skutki; wzrost roli aparatu bezpieczeństwa i zasięgu represji; stosunki polsko-radzieckie.

Zmiany w polityce gospodarczej; modyfikacja planu 3-letniego; zmiany założeń planu 6-letniego; centralizm zarządzania; zwrot ku autarkiczności; rola przemysłu ciężkiego i zbrojeniowego; podsycanie walki klasowej na wsi; forsowanie kolektywizacji rolnictwa; walka z „kulakiem”, tendencja do likwidacji prywatnego handlu i rzemiosła oraz dotychczasowych form spółdzielczości.

Ofensywa ideologiczna w propagandzie i w kulturze; walka z Kościołem i ograniczenie jego społeczno-ideologicznego oddziaływania.

Polski październik. Zmiana atmosfery życia politycznego w Polsce; modyfikacja planu 6-letniego; zwolnienie tempa kolektywizacji rolnictwa; II zjazd PZPR; ograniczenie roli aparatu bezpieczeństwa i jego reorganizacja; dyskusje prasowe - tzw. odwilż.

XX zjazd KPZR i jego znaczenie dla sytuacji w Polsce; krytyka „kultu jednostki”; wypadki poznańskie 28.VI.1956; uchwały VIII plenum KC PZPR 19-21.X.1956; Władysław Gomułka I sekretarzem KC PZPR; znaczenie sytuacji międzynarodowej (Węgry, Suez) dla przebiegu polskiego października.

Główne kierunki przemian: umowa z dnia 18.XI.1956 r. o stosunkach polsko-radzieckich; rozszerzenie funkcji sejmu i rad narodowych; wzrost roli ZSL i SD; rehabilitacja; poprawa stosunków między państwem a Kościołem; aktywizacja społeczna środowisk katolickich; ograniczenie cenzury; zmiany w polityce gospodarczej; polityka rolna; rozwiązanie większości spółdzielni produkcyjnych; aktywizacja rzemiosła i prywatnego handlu detalicznego; projekty reformy planowania i zarządzania; zmiany w proporcjach podziału dochodu narodowego. Społeczeństwo w okresie „października”; rozwój inicjatyw społecznych; powstanie Rad Robotniczych; próby odrodzenia spółdzielczości; kluby dyskusyjne; aktywizacja społeczna środowisk katolickich; polemiki prasowe; rozwiązanie ZMP; powstanie ZMS i ZWM, odrodzenie harcerstwa.

Stosunki polityczne 1957-1971. Charakter zmian popaździernikowych - trwale i nietrwale elementy przemian; wybory w roku 1957; polityka rolna; zanikanie znaczenia Rad Robotniczych; powstanie

KSR: polityka kulturalna, otwarcie na świat; uchwały kolejnych zjazdów partii (III-V); centralizacja zarządzania gospodarką; stosunki między państwem a Kościołem (obchody *millenium*, list do biskupów niemieckich i ich odpowiedź), środowiska intelektualne i młodzieżowe wobec polityki władz; „marzec 1968”; narastanie kryzysu gospodarczego i politycznego; objawy niezadowolenia społecznego; grudzień 1970; Edward Gierek I sekretarzem KC PZPR; program intensywnych inwestycji, unowocześnienia technicznego i podnoszenia stopy życiowej.

Polityka zagraniczna PRL. Polska w obozie państw socjalistycznych: układ w Zgorzelcu VII.1950, udział w RWPG i w Układzie Warszawskim; inicjatywy rozbrojeniowe (plan Rapackiego); miejsce w ONZ; stosunki z krajami III świata; układ z RFN (grudzień 1970).

Przemiany ustrojowe. Podstawy ustroju państwa w latach 1944-1952; konstytucja marcowa 1921, mała konstytucja 19.II.1947, deklaracja w przedmiocie realizacji praw i wolności obywatelskich z 22.II.1947; naruszenie zasad tych aktów poprzez inne akty prawne i praktykę pozaprawną. Ustawa o Radach Narodowych 1950.

Koncepcja demokracji ludowej i jej przemiany; konstytucja 1952, jej zasady i charakter; nowelizacja konstytucji po październiku 1956.

Przeobrażenia gospodarcze. Industrializacja: kierunki, osiągnięcia i zjawiska towarzyszące; wpływ uprzemysłowienia na przemiany w środowisku naturalnym; lokalizacja inwestycji przemysłowych; wzrost potencjału przemysłowego; zarządzanie, organizacja i wydajność pracy.

Handel i gospodarka rynkowa: import - eksport (kolejne zmiany w kierunkach i charakterze powiązań gospodarczych); rynek wewnętrzny i jego organizacja.

Rzemiosło i usługi.

Przeobrażenia gospodarcze wsi: zmiany w strukturze rolnej w wyniku reformy rolnej i zasiedlenia ziem zachodnich; późniejsze zmiany w strukturze agrarnej; masowe migracje ze wsi do miasta; czynniki określające poziom produkcji rolnej (baza techniczna rolnictwa, zarządzanie i organizacja uspołecznionej gospodarki rolnej, ograniczenie stabilizacji i niezależności chłopskiej gospodarki rodzinnej); obciążenie wsi kosztami industrializacji. Związki rolnictwa indywidualnego z gospodarką państwową.

Integracja ziem zachodnich i północnych z resztą ziem polskich. Pomoc wojska w zagospodarowaniu ziem zachodnich i północnych. Miejsce Polski w gospodarce światowej.

Przemiany w strukturach społecznych i warunkach życia. Problemy demograficzne, procesy urbanizacyjne, rozpadanie się dotychczasowych struktur społecznych i narastanie nowych; migracje wewnętrzne; procesy egalitaryzacyjne; zjawiska awansu społecznego; nowa inteligencja; przemiany wewnątrz klasy robotniczej i klasy

chłopskiej; przeobrażenia w stratyfikacji społecznej; ustawodawstwo socjalne.

Polacy poza granicami kraju.

Przemiany w warunkach życia codziennego: przemiany obyczajowości, łączenie elementów kultury wiejskiej i miejskiej; funkcja środków masowego przekazu.

Polityka oświatowa i kulturalna. Formy upowszechnienia oświaty i kultury: walka z analfabetyzmem; ujednoczenie i upowszechnienie szkolnictwa i wysiłki w kierunku zapewnienia równego dostępu do kształcenia się; organizacja życia naukowego; działalność PAU i TNW; powstanie i działalność PAN; wzrost liczby szkół wyższych.

Polityka państwa w dziedzinie kultury; masowe nakłady literatury w latach 50-tych; ożywienie ruchu wydawniczego po roku 1956; radiofonizacja; rola kinematografii, upowszechnianie telewizji.

Kierunki oddziaływań ideologicznych w oświacie i kulturze: postulowany system wartości (egalitaryzm, sprawiedliwość społeczna, kultura pracy, internacjonalizm) a jego realizacja; realizm socjalistyczny i jego konsekwencje; cenzura; różne kryteria i formy ograniczania możliwości twórczych; źródła konformizmu i zakłamania; formy walki o pluralizm w życiu kulturalnym.

Próba bilansu osiągnięć i słabości poszczególnych etapów budowy Polski Ludowej (temat syntetyzujący).

FAKUŁTATYWNE TEMATY SYNTETYZUJĄCE

(6 godz. do dyspozycji nauczyciela).

I. Stosunki międzynarodowe

np. Przemiany wewnętrzne w Chińskiej Republice Ludowej. Konflikt na Bliskim Wschodzie. Sytuacja w Indochinach.

II. Ruchy społeczne, ideologie i systemy religijne

np. Eurokomunizm. Terroryzm. Kontestacje młodzieży. Przemiany w Kościele katolickim.

III. Problemy ogólnocywilizacyjne

np. Funkcje środków masowego przekazu. Kultura masowa. Kontakty między cywilizacjami. Problem zagrożenia środowiska naturalnego.

IV. Elementy europejskiej wspólnoty kulturowej

np. Tradycje antyczne. Rola chrześcijaństwa. Etos rycerski. Modele demokracji.

Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne
Warszawa 1981

Wydanie I. Nakład 7000+120 egz.

Ark. druk. 2,25; wyd. 2,1.

Oddane do składania 5.VIII.1981 r.

Podpisano do druku 12.VIII.1981 r.

Druk ukończono w sierpniu 1981 r.

Papier druk. mat. kl. V, 65 g, 61x86 cm.

Zam. nr 444/640 - „M”

Skład fotograficzny „Monophoto 400/8”

WSP Zakłady Graficzne w Bydgoszczy

